

MONOGRAFIJE MIROSLAVA ŠICELA

Within his comprehensive literature and scientific work, monographic studies by Miroslav Šicel occupy a central place. There are only a few literature historians in Croatia who have been so devoted to their literary genre and who have achieved such remarkable results. In their symbolic way monographies connect all important milestones of Šicel's lucrative scientific career. They show the full extent of his methodology, i.e. his understanding of approach to a literary text, articulation of functions, esthetic and axiologic parametres. From his Dissertation on Franjo Horvat Kiš (1962), through studies on Matoš (1966), Kovačić (1984), Gjal-ski (1984) and the monography on Rikard Jorgovanić (1990) Šicel remained true to his principles of methodology: the writer is systematically analyzed within time and society he worked in, and his text are not isolated, self-sufficient units but artistic organisms, the meeting points of different field lines: historical, social, cultural, political. No comprehensive analysis or valid understanding of art is possible without considering all the stated factors.

I.

U okviru opsežnog književnoznanstvenog djela Miroslava Šicela monografskim studijama pripada istaknuto mjesto. Štoviše, monografije na simboličan način uokviruju sve važnije postaje u njegovoj plodnoj znanstvenoj karijeri. U njima je došla do punog izražaja i Šicelova metodologija, tj. shvaćanje pristupa književnom tekstu, artikulacija njegovih funkcija, estetskih i aksioloških parametara te shvaćanje odnosa teksta i konteksta, tj. načina uklapanja autorskog opusa unutar određenoga književnopovijesnog odsječka i pozicioniranje pojedinačnoga djela u kontekstu cjelokupnog opusa.

Iako se stručnim radovima i znanstvenim studijama počeo javljati rano – prvi tekst *Čitajući Antu Kovačića* objavio je još 1944. godine¹ – prvi veći Šicelov rad bila je upravo monografska studija, zapravo disertacija o Franji Horvatu Kišu iz 1962. godine.² Disertacija je prvi važan korak na sveučilišnom putu, svojevrsna licenca koja autoru omogućuje kvalificirani ulazak u

određeno znanstveno područje. Dakako, i odskočna daska za uobičajena napredovanja u sveučilišnoj hijerarhiji. No disertacija najčešće signira i pravac kojim će znanstvenik krenuti - teorijsku podlogu, znanstvene uzore, načine rješavanja konkretnih problema.

Šicelova monografija o Horvatu Kišu pisana je na tragu Barčeve metodologije, dakle po svim pravilima tadašnjega shvaćanja načina cjelovitog portretiranja nekoga pisca. Monografske studije imaju u našoj književnoj historiografiji razmjerno dugu tradiciju, ali moderno koncipirane monografije o piscima započinju tek s Vodnikovom “preporodnom studijom” o Vrazu (1909)³, da bi Antun Barac svojim knjigama o Nazoru (1918), Šenoi (1926), Vidriću (1940) i Mažuraniću (1945) postavio određene znanstvene standarde i metodološke obrasce u monografskoj obradi pisca koji su dugo služili kao uzor i model u našoj književnoj historiografiji. Na tom su poetičkom tragu napisali svoje monografije brojni naši znanstvenici, osim Šicela i Jelčić, Vaupotić, Milićević, Mihanović, a s određenim metodološkim inovacijama i Lasić i Solar.

Monografija o Franji Horvatu Kišu jasno legitimira Šicelovu autorovu znanstvenu poetiku. Ona će se, dakako, tijekom vremena bogatiti novim spoznajama i inovirati s obzirom na promjene na europskoj i domaćoj književnoteorijskoj sceni, no neke bitne postavke afirmirane u toj studiji ostat će trajno obilježje Šicelova znanstvenog rukopisa. Te postavke autor je formulirao u uvodu disertacije, štoviše već u prvim rečenicama. U njima jasno naglašava da se književni tekst ne smije tumačiti izolirano nego samo u totalitetu, tj. da analiza mora obuhvatiti cjelokupnost elemenata koji su doveli do ostvarenja teksta.⁴ Pozivajući se na poljskog književnog povjesničara Juliusza Kleinera, Šicel eksplicira svoju inicijalnu poziciju tezom da se znanost o književnosti mora oslanjati (i) na rezultate psihologije i sociologije te da se književno djelo mora uvijek postaviti u relaciju s povijesnom epohom u kojoj je nastalo. Bez udubljanja u bit epohe, osobito u njezinu filozofsku podlogu, nema objektivne znanstvene analize kojoj uvijek treba težiti jer se u protivnom zaustavljammo - Šicelovim riječima - “na granici impresionističke kritike”.⁵

Toga će se načelnog stava Šicel dosljedno držati u svome radu. Ako je književno djelo rezultanta svih životnih manifestacija, onda i književna historiografija mora biti interdisciplinarna aktivnost koja, osim primarne književne proizvodnje i (meta)kritičkih tekstova, obuhvaća i druge otiske vremena: povijest duha, kulturu, filozofiju, politiku, sociologiju. Zato u obzor Šicelova interesa, osim čisto literarnih indikatora (jezik, stil, kompozicija), ulaze ravnopravno i biografski podaci, psihološke, kulturološke i socijalno-političke komponente. Šicel odabrani književni problem redovito projicira u povijesno-kulturni kontekst, uspostavlja paralele i korelacije, određuje pisce prema – eliotovski rečeno “tradiciji i individualnom talentu”, dok književne pojave uvijek tumači

u njihovu organskom slijedu.⁶ Tako i njegovi književnopovijesni radovi i monografske studije ne pate od jednostranosti i isključivosti nego nastaju na presjecištu sociološko-pozitivističkih i imanentno estetskih kriterija. Osim takva barčevski kodiranog sociološkog pristupa, koji uvijek vodi računa o varijablama vremena i prostora, Šicel je bio i pod utjecajem imanentne kritike pa u brojnim tekstovima, osobito monografijama, prihvaća i analitičko-interpretacijsku metodu.

II.

Nakon disertacije o Franji Horvatu Kišu, koja je analizom “tehnike pisanja malog pisca” trebala potvrditi i Barčevu tezu o “veličinu malenih”, Šicel je napisao još četiri monografije: o Matošu, Kovačiću, Gjalskom i Jorgovaniću. Nastale u različitim povodima i prilagođene specifičnim zahtjevima edicija u kojima su se javljale, one su ipak sve utemeljene na metodološkim konstantama koje smo opisali. Pisac i njegovo djelo precizno su situirani u vremenu i prostoru, oni su dijelovi duhovnoga bitka, a estetska, umjetnička/estetska funkcija čvrsto je sjedinjena s društvenom ulogom književnosti.

I prva Šicelova tiskana knjiga bila je monografija – *Matoš* iz 1966. godine. Monografija je napisana za popularno koncipiranu školsku biblioteku “Fonociklopedija” koju su zajednički pokrenuli zagrebačko izdavačko poduzeće “Panorama” i Školski radio i televizija. Struktura svake knjige bila je strogo zadana: stotinjak stranica teksta s portretom pisca i analizom njegovih važnijih djela te, kao popratni materijal, dvije gramofonske ploče na kojima su snimljeni odlomci iz djela koji najbolje karakteriziraju predstavljenoga pisca. U konkretnom primjeru ploče sadrže snimljene Matoševe novele i pjesme u interpretaciji Vanje Dracha i Branka Pleše.

Didaktička koncepcija edicije namijenjene učenicima, studentima i nastavnicima dopuštala je autoru tek markiranje estetske vertikale Matoševa opusa, ali ne i dublje ulaženje u specifičnosti piščeve poetike. Zato se Šicel morao zadržati samo na Matoševoj poeziji, novelistici i putopisima, dok za podjednako važne i vitalne dijelove njegova opusa - kritike, polemike, feljtone ili impresije - nije bilo prostora. Ipak, i u tako popularnoj školskoj knjižici, koja želi predstaviti “živu riječi pisca”, upada u oči nekoliko sugestivnih analiza Matoševih pjesama (*Srodnost*, *Maćuhica*), analiza koje otkrivaju utjecaj tada dominantne interpretacijske metode koju je promovirala *zagrebačka stilistička škola*.

Drukčije su bile koncipirane Šicelove monografije o Kovačiću i Gjalskom. Nastale su u okviru Globusove *Biblioteke Portreti* kojoj je kao uzor poslužila slična edicija francuskoga nakladnika *Edition du Seuil*. Monografu je u toj ediciji namijenjena uloga svojevrsnog aranžera biografskog, historiografskog i kritičkog materijala te komentatora književnih predložaka predstavljenoga au-

tora. Iz mnoštva tekstova koji potječu iz različitih izvora autor monografije mora metodom kolažiranja omogućiti odabranom piscu da progovori svojim autentičnim glasom, dakle uz minimalnu posredničku ulogu priređivača. U našim okvirima takva je metodološka receptura prvi put primijenjena u Jelčićevoj monografiji *August Senoa njim samim*, tiskanoj u Beogradu 1966. godine. Ista je knjiga, proširena i redigirana, objavljena kao svojevrsni predložak i u *Biblioteci Porteti*.

Ideja da se pisac predstavi “njim samim” stavlja autora monografije samo na prvi pogled u podređeni plan. Naprotiv, od njega se traži odlično poznavanje ne samo primarnih književnih tekstova nego i biografskih dokumenata i tuđih kritičkih glasova koje treba, skupa s vlastitim komentarima, dovesti u valjane odnose da bi se dobio precizan portret pisca, zapravo živ lik predstavljen u jednakoj mjeri i u svojoj ljudskoj i u umjetničkoj dimenziji. Zato je Šicel i odabrao književnike koje odlično poznaje, o kojima je već prije napisao niz studija i koji su – što također nije nevažno - iz kraja iz kojeg je i sâm potekao. No možda bi se moglo reći i obrnuto, tj. da i pisci, po liniji afiniteta i simpatijskih veza, prizivaju svoje monografe i kompetentne tumače.

Portretiranje “iznutra” tražilo je napuštanje teorijskih apstrakcija i odabir popularne retorike, pristupačne “običnom” čitatelju. Ipak, ostavilo je monografu i slobodu u raspoređivanju građe i spajanju faksijskog materijala s eminentno književnim činjenicama. Mada koncepcija edicije pretpostavlja poštivanje barem grube kronološke linije piščeva životopisa, ostavlja i posve dovoljno prostora za brojne eksurse, asocijativne nizove, vremenska preskakivanja, dakle postupke bliske sižejnoj obradi u fikcionalnom tekstu.

III.

Pet knjiga iz *Biblioteke Portreti*, dvije Šicelove i tri Jelčićeve (o Šenoi, Kranjčeviću i Matošu), zapravo su priče o piscima, a ne znanstvene monografije sa strogom kompozicijom, s fusnotama i pomnim navođenjem građe i svih mogućih činjeničnih izvora. U Šicelovu slučaju Kovačićev život pokazao se osobito prikladnim za literarnu obradu. Autor monografije uložio je golem trud da čitatelju predoči sve društvene okolnosti u kojima je pisac živio i sve nedaće koje su ga pratile, a koje su imale jasne refleksije i u Kovačićevoj literaturi. Ovdje doslovno *život piše priču* pa je već spretno aranžiranje samo biografskog i dnevničkog materijala rezultiralo složenim psihogramom junaka dostojnog nekog romana ili čak tragedije. Monografija je poprimila mozaikalnu strukturu, a autor se posebno zadržava na određenim “postajama” u piščevom životnoj kalvariji. Kovačićevu psihološku konstituciju i tragični usud Šicel je oprimjerio brojnim potresnim dokumentima, faktocitatima iz žitke mase životne građe, od dnevnog rasporeda sati koji je pisac pomno bilježio, a iz kojeg se

može lako rekonstruirati tegoban život i naporan rad, do Kovačićeve stenjevačke povijesti bolesti i posljednjih nepovezanih zapisa koji svjedoče o nadljudskoj, ali uzaludnoj borbi za spas. Kreativni odnos prema faktografiji i biografskoj dokumentaciji došao je u ovoj knjizi do punog izražaja.

Za razliku od Kovačićeva životopisa, čije su koleričko-neurotične karakterne crte na neki način diktirale sasvim specifičnu dispoziciju građe, Gjalskijeva je smirena i uredna političko-činovnička biografija tražila od monografa bitno drukčiji pristup. Da bi predstavio u pravom svjetlu toga aristokratskog *bel esprit*, iznimno radoznala duha i suptilnog promatrača zbivanja na suvremenoj europskoj književnoj i intelektualnoj sceni, bilo je potrebno znatno veću pozornost usmjeriti na iznimno bogatu duhovnu, kulturnu i političku sferu u kojoj je pisac aktivno participirao. Osim toga, bilo je potrebno i aktiviranje teorije *milieua* jer je podneblje iz kojeg je Gjalski proizišao, po Šicelovu mišljenju, bitno za razumijevanje njegova umjetničkog razvoja.

Ambijent obiteljskoga plemićkog dvora Gredice, povezan s dugom tradicijom i povijesnim pamćenjem, bitno je usmjerio Gjalskijev životni i umjetnički put pa Šicel i gradi priču o Gjalskom na inicijalnoj tezi da su piščeva ličnost i njegovo djelo, bez obzira na tematiku, prožeti duhom Gredica i zavičajne topografije i kulture. Tu tezu potom razrađuje i potkrepljuje u nizu rukavaca životne priče, u autobiografskim zapisima, ali i u književnim tekstovima. Tako se monografija o Gjalskom temelji na dvostrukoj interakciji: na suočavanju pisca i njegova djela, a potom piščeva djela i biografije. Ta je interakcija ujedno i formula pisanja svake dobre monografije.

IV.

Od svih Šicelovih monografija najegzaktnija je, pa stoga i najbliža znanstvenoj obradi ona posljednja, o Rikardu Jorgovaniću (1990). Pisana za projekt “Enciklopedija hrvatske književnosti”, koji je u okviru Zavoda za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu osmislio Ivo Frangeš, ta je monografija morala slijediti zacrtanu strukturu edicije ovjerenu u brojnim prethodnim djelima istoga niza. Piščev životopis sada je u drugom planu, predstavljen kratko, tek na nekoliko stranica, a umjesto kolažnog principa, koji je dominirao u monografijama o Kovačiću i Gjalskom, okosnicu knjige predstavlja analiza dijelova Jorgovanićeva opusa klasificirana po žanrovima. Znanstveni karakter edicije potvrđuje i precizna bibliografija piščevih tekstova, kritičke literature o piscu te odlomaka iz kritike.

Jezgra Šicelove monografije o Jorgovaniću nastala je, međutim, puno ranije, još 1970. godine kada je u “Croatici” objavljena rasprava *Pripovijetke Rikarda Jorgovanića*.⁷ U njoj je već naznačena mogućnost kritičke revalorizacije Jorgovanićeva djela koju će Šicel, proširujući analizu na cjelokupan piš-

čev opus, u monografiji dosljedno i provesti. Osim novog pozicioniranja poezije i proze u kontekstu naše književnosti 19. stoljeća, osobito je značajno novo čitanje Jorgovanićeve feljtonistike, dotad posve zanemarena segmenta proučavanja u hrvatskoj književnoj historiografiji. Vrlo odmjerena analiza rezultirala je jasnim vrijednosnim sudom: kao feljtonist Jorgovanić nije “nimalo lošiji od Šenoa” i često već podsjeća na “iskričave i duhovite Matoševe feljtone”.⁸

Šicel je i u knjizi o Jorgovaniću ostao vjeran metodološkim načelima koje smo spomenuli na početku. Pisca je promatrao u vremenu i društvu u kojem je radio, a nastojao je pokazati da ni književni tekst ne živi izvan vremena i prostora, da nije izolirana, samodostatna cjelina, nego umjetnički organizam u kojemu se sastaju različite silnice: povijesne, društvene, kulturološke, političke. Bez njihova uvažavanja nema ni cjelovite analize, a ni valjana razumijevanja umjetnine. A da širenje interpretativnog konteksta može donijeti zanimljiva i inovativna rješenja, pokazuju upravo Šicelove monografije. Malo je književnih povjesničara koji su bili toliko vjerni tome znanstvenom žanru i koji su u njemu postigli tako vidne rezultate.

SAŽETAK

U okviru opsežnog književnoznanstvenog djela Miroslava Šicela monografskim studijama pripada istaknuto mjesto. Malo je književnih povjesničara u nas koji su bili toliko vjerni tome znanstvenom žanru i koji su u njemu postigli tako vidne rezultate. Monografije na simboličan način uokviruju sve važnije postaje u Šicelovoj plodnoj znanstvenoj karijeri. U njima je došla do punog izražaja i njegova metodologija, tj. shvaćanje pristupa književnom tekstu, artikulacija njegovih funkcija, estetskih i aksioloških parametara. Od disertacije o Franji Horvatu Kišu (1962), preko studija o Matošu (1966), Kovačiću (1984) i Gjalskom (1984) do monografije o Rikardu Jorgovaniću (1990), Šicel je ostao vjeran metodološkim načelima: pisac je dosljedno promatran u okviru vremena i društva u kojem je radio, a piščevi tekstovi nisu izolirane, samodostatne cjeline nego umjetnički organizmi u kojima se sastaju različite silnice: povijesne, društvene, kulturološke, političke. Bez uvažavanja svih tih čimbenika nema ni cjelovite analize, a ni valjana razumijevanja umjetnine. A da širenje interpretativnog konteksta može donijeti zanimljiva i inovativna rješenja, pokazuju upravo Šicelove monografije.

BILJEŠKE

1. Miroslav Šicel, *Čitajući Antu Kovačića*. "Hrvatska mladost" XXVI/1944, br. 1-2, str. 69-70.
2. Miroslav Šicel, *Franjo Horvat-Kiš (tehnika pisanja jednog malog pisca)*. /Strojopis./ Disertacija je obranjena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 3. 7. 1962.
3. Dr. Branko Drechsler, *Stanko Vraz*. Studija. Zagreb, 1909.
4. Ibid., str. 4.
5. Ibid.
6. Usp. Krešimir Nemec, *Dijagonale i vertikalne hrvatske književnosti*. Pogovor knjizi: Miroslav Šicel, *Pisci i kritičari*. Studije i eseji iz hrvatske književnosti. Zagreb, 2003, str. 375.
7. Miroslav Šicel, *Pripovijetke Rikarda Jorgovanića (Prilog poetici hrvatske novele sedamdesetih godina 19. stoljeća)*. "Croatica" I/1970, br. 1, str. 111-135. Pretiskano u knjizi: *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*. Analize i sinteze. Zagreb, 1971, str. 26-61.
8. Miroslav Šicel, *Rikard Jorgovanić*. Zagreb, 1990, str. 95.